

הָאָרוֹס מְשַׁמֵּר אֶת הָאֲחֵרוֹת: עֲמֻנּוֹאֵל לְוִיֵּןס, מֵתוֹךְ "אֲתִיקָה וְהַאֲיִנְסוֹפִי"

בתוך: "את שאהבה נפשי": אהבה וזוגיות במחשבת ישראל - לתלמידי החטיבה העליונה בבית הספר הממלכתי. כתיבה ועיבוד דידיקטי - אריאל אביב, צילה מירון־אילן, משרד החינוך והתרבות. המרכז לתוכניות לימודים, הוצאת מעלות, תל אביב, 2007 (עמ' 100-101 בספר הלימוד)

מדריך למורה

מאת: עפרה ליבוביץ-גולדברג ואריאל אביב

הדברים שלהלן היא בבחינת כליעזר ללימוד ולהוראה של דברי לוינס בספר הלימוד, ואיננה כוללת רקע מקיף ללוינס ולהגותו בכלל.

מבקר הספרות נורת'רופ פֶּרִי, כתב כי המיתוסים אינם על מה שקרה, אלא על מה שקורה. או כדברי ההוגה הרומי סלוסטיוס: "הדברים האלה מעולם לא היו, ותמיד ישנם".¹

כל ההוגים בפרק הראשון בשער השני שבספר מתבוננים במציאות ורואים את אותו הדבר: יצורים עם ידיים רגליים וראש, שנמשכים זה לזה. בכל החִבְרוֹת המְשִׁיכָה המקובלת היא ליצור זוג. לא יותר. כל ההוגים שואלים את עצמם מהו סוד המשיכה הזאת, למה ומדוע נמשכים דווקא ליצירת זוג ולא יותר? ולמה לבן או בת הזוג המסוימת? לכל הוגה תשובה שונה – מהמִסְפָּרִים המקראיים ועד הוגים, יוצרים וחוקרים בימינו. התשובות השונות מביעות גם את הבנתו של כל אחד מהם לגבי טבע האדם. הם מספרים לכאורה על "אדם הראשון", אך בפועל הכוונה למין האנושי. תכונות הקיימות להבנתם אצל כל אדם, או לפחות ראוי שתקיימנה אצל כולנו.

אגב, מדענים מודרניים ורציונליים ביותר שואפים גם הם לענות בדיוק על שאלות אלה. ושימו לב – גם המחקר המדעי מחפש תשובות הנכונות לכל בני האדם – למשל אחת מהתשובות היא שרגש האהבה מתעורר כתוצאה מהפרשת חומרים כימיים מסויימים במוח בסיטואציות כאלה ואחרות. הטרימינולוגיה המדעית היא אחרת מהטרימינולוגיה המיתית, אך הכוונה זהה – לחפש את שורשו של הארוס, לגלות את סוד המשיכה לזוגיות. וכמובן גם המדע לא מצליח לענות לשאלה זו: בתנאים זהים יהיו אנשים שיתאהבו, ויהיו שלא – בחלק מהמוחות יופרש הורמון האהבה ובאחרים – לא.² לכן השאלה היא נצחית, ויפה שכל אחד מחפש לה תשובות בכלים ובדרך המתאימים לה או לו.

כשנלמד את לוינס, התבונה הכללית שלעיל מלווה אותנו, ובמיוחד יש לראות כנקודת מוצא, את המקור שנמצא בספר בדיוק לפני לוינס (עמ' 98-99 בספר הלימוד): **נאום אריסטופנס ב"המשתה" לאפלטון** [הארוס ככיסופים לאיחוד מחדש: המיתוס היווני/פרסי על הזוגיות].

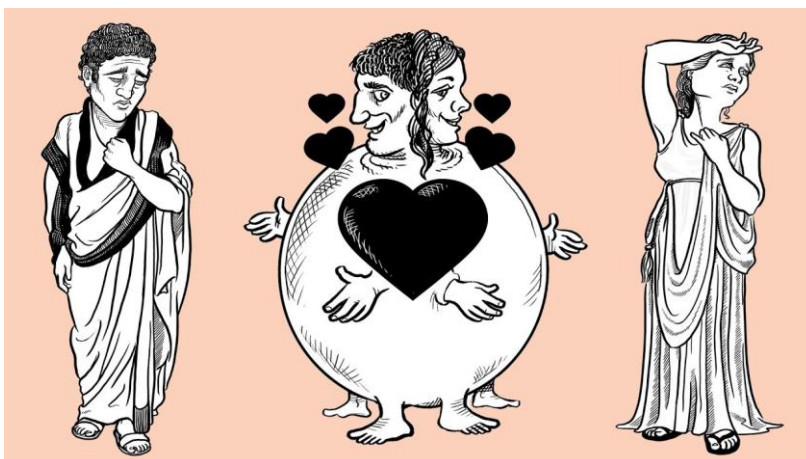
אריסטופנס – גדול המחזאים באתונה העתיקה – מתאר בנאומו ב"המשתה" מיתוס של בריאת האדם, שלפיו בראשית היו בעולם שלושה סוגים של יצורים אנושיים: זכרים, נקבות ודו־מיניים. לכל יצור כזה היו ארבע ידיים, ארבע רגליים, ארבע עיניים וכו'. יכולתו של כל יצור כזה היתה עצומה, גדולה הרבה יותר מיכולתנו שלנו, אנחנו רק חצי מאבות־אבותינו (או אמות־אבותינו / אמות־אמותינו...)

לפי הסיפור, יכולת אדירה זו הציתה בליבנו את ההיבריס, הגאווה, והחלנו לפקפק בעליונותם של האלים. לכן זאוס, ראש הפנתיאון, חצה אותנו לשניים, כדי שנהיה חלשים יותר ולא נעלה בדעתנו שאנחנו דומים לאלים וכוליכולים. מאז כל אחד ואחת מחפשת את החצי השני שלו ושלה, וזהו הארוס.

¹ על פי אורן הרמן, **אבולוציות**, ידיעות ספרים תל אביב, 2019, עמ' 12

² ראו גם בעמ' 16 בספר, על התפיסה המדעית.

בסיפור הזה ישנו מסר סמוי, שאם אנחנו לא ניזהר וההיבריס "יעלה לנו לראש", יחצו גם אותנו לשניים ונתחיל לקפוץ על רגל אחת. לכן עלינו להיזהר ולהבחין היטב, האם אנחנו מחפשים אהבה או כוח.

מיתוס החצייה וההתמזגות. מתוך הסרטון: The Myth of the Missing Half

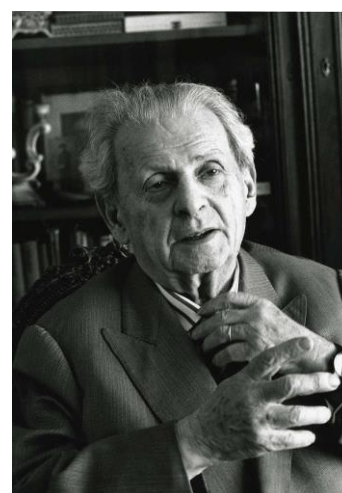
סרטוני אנימציה על מיתוס החצייה וההתמזגות:³

<https://www.youtube.com/watch?v=YDvMRvWji9Q> – איורים מלוויים בהסבר בעל־פה (באנגלית)

<https://www.youtube.com/watch?v=x3-1Wm0kt8M> – אנימציה ומוזיקה בלבד

*

עמנואל לוינס (1906-1995) הוא מגדולי הפילוסופים היהודיים במאה ה-20, ואחד המשפיעים ביותר על המחשבה והשיח החברתי והפוליטי. יליד ליטא שהשתקע בצרפת, עבר את אימי מלחמת העולם השנייה והפך אחריה את האתיקה ושאלת האחריות לאבן־הראשה של הפילוסופיה שלו. בהגותו אפשר למצוא משום תרומה יהודית למחשבה האנושית הכללית במושגיה של הפילוסופיה הכללית. החיבור שממנו נלמד נקרא "אתיקה והאינסופי" והוא מבוסס על שיחות של לוינס עם הפילוסוף הצרפתי, פיליפ נמו. בדברים שלהלן נתייחס גם לשם החיבור. בקטע שבספר הושמט מהלך השיחה (השאלות והתשובות), והובא ברצף עיקרו של הטיעון של לוינס.

³ (ולטובת המעוניינים – סרטון על "סולם" האהבה האפלטונית (עמ' 37 ואילך בספר הלימוד) – אנימציה וכיתוב באנגלית: <https://www.youtube.com/watch?v=XVgvzE14jig>)

בקטע שלפנינו לוינס ממשיד במידה רבה את הקו של אריסטופנס, ואומר שאל לנו לצפות להשלמה בזוגיות. אולם לוינס אומר שאין לצפות להשלמה משום שהוא רואה בנפרדות מתת-אל ולא עונש מן האלים.

נפתח בחלקו השני של הקטע בספר הלימוד, שהוא קל יותר להבנה. אריסטופנס תיאר תהליך של צמצום – היינו גדולים והצטמצמו לחצי. לוינס גם הוא מדבר על צמצום:

"המחשבה שהאהבה היא, כביכול, ערבובן של שתי הויות, היא רעיון רומאנטי שגוי. ההיבט המרשים ביחס האירוטי הוא עובדת היות שניים, וכן העובדה שהאחר שבו הוא אחר לחלוטין. ... ההבדל בין המינים איננו השניות של שני דברים המשלימים אהדדי (= זה את זה) שהרי שני דברים המשלימים אהדדי מניחים מראש קיום בראשיתי של שלם, ... פירושו של דבר שמלכתחילה אנו באים להציג את האהבה כעין התמזגות. והרי ההפך הוא נכון: הצד המרשים של האהבה הוא שניות של הויות שלא ניתן לגבור עליה. ... היחס הארוטי אינו מנטרל את האחרות מעצם היותו אלא משמר אותה"

עמנואל לוינס, אתיקה והאינסופי, מאגנס, ירושלים, תשנ"ה, עמ' 58 בדילוגים (עמ' 101 בספר הלימוד)

לפי לוינס, כל אישה היא אדם בפני עצמה וכל גבר הוא אדם בפני עצמו. כל אדם צריך לראות בן או בבת זוג – אדם אחר שאיננו הוא. הזוג הם שניים ולא אחד.

יש כאן צמצום הציפייה מהזוגיות – גם במובן של ענווה: כשמחפשים התמזגות, מצפים לשינוי – להפוך יחד לדבר אחר, שלם יותר כביכול. אולם בהכרח כל אחד מבני הזוג מדמיין אחרת את "היצור החדש" שהם יפכו להיות כשהיו יחד. ומכאן שבהכרח יהיו תסכולים כי בפועל כל אחד מנסה לבטל את זולתו וגם את עצמו, כדי להפוך לדבר אחר. הענווה בתפיסתו של לוינס אומרת: הבט בסקרנות בבת הזוג. היא היא בפני עצמה. אחרת ממך. היא איננה אתה, ולעולם לא תהיה, וטוב שכך. וגם – דע את עצמך – מי אתה, מה הייחוד שלך.

מכאן שזוג כזה יפעל כדי לאפשר לכל אחד מבני הזוג לממש ולהגשים את עצמו עד כמה שניתן, וגם חוויית האהבה והחיבור ביניהם לא תתבסס על ביטול החיים הפרטיים של כל אחת ואחד (הכרוכים לא פעם גם ביחסי בעלנות וקנאה⁴), אלא על חיים משותפים למרות ובגלל החיים הפרטיים. חיים אלו כוללים למשל גם חברויות ותחומי עניין ועיסוק פרטיים; בזוגיות כזו יש גם יותר מקום ל"סודות", באשר – במובן מסוים ומכריע – גם עצם הקיום הפרטי הוא בגדר "סוד".

לשם המחשה – סמלית כמובן – אפשר להיעזר בשתי המשוואות הבאות (כתובות מימין לשמאל), ולהשוות ביניהן:

$2 = 1 + 1$	$1 = 1/2 + 1/2$
-------------	-----------------

איזו משתי "משוואות" מתארת כביכול את הזוגיות? וביתר דיוק – את הזוגיות הרצויה? בכיתה אפשר לפתוח דיון קצר על היחס ביניהן עוד לפני לימוד דברי אריסטופנס ולוינס.

⁴ ראו על כך בהרחבה בשער החמישי של הספר ("על קנאתם של אוהבים"), ובעיקר בדברי אריך פרום בספרו "אומנות האהבה" (בספר הלימוד, עמ' 275), המתקשרים להפליא לדברי לוינס כאן: "כשמתנסים באהבה בעלנית, מגבילים, כולאים או שולטים באובייקט ש'אוהבים'. אהבה כזאת מדכאה, ממיתה, חונקת ... כבר לא צריך לרכוש את ליבו של האחר, משום שהאהבה נעשתה למשהו שיש לאדם, רכוש. השגיאה שאדם יכול להיות בעליה של האהבה, גרמה שיחדלו לאוהבו ..." וראו עוד להלן.

המשוואה הראשונה – מבטאת את המיתוס של ההתמזגות: כל אחד מבני הזוג הוא חסר (1/2), ורק בהתקשרות הזוגית נוצר השלם (1), והזוגיות מוסברת בעיקר כחתיירה להרמוניה (שאינה אלא שיבה למצב הראשוני, הקמאי). מיתוס כזה נמצא כאמור במשל של אריסטופנס על ראשית האנושות (שהובא על ידי אפלטון בדיאלוג "המשתה", והשפיע מאז רבות על תפיסת האהבה בתרבות המערבית עד היום), וגם בקריאות מסוימות של הסיפור המקראי (בעיקר דרך עיני המדרש, ראו לעיל בעמ' 92-93).

המשוואה השנייה – מבטאת התנגדות כפולה למשוואה הקודמת, בהתייחס לשני איברי המשוואה: ראשית, לא האיש ולא האישה אינם "חצי בן אדם", אלא 'אדם' שלם (להלן נתייחס גם להיבט המגדרי); ושנית, באיחודם לא מתקבלת הרמוניה של אחדות אלא נשמרת השניות שביניהם (שהיא למעשה שניות עמוקה הקיימת תמיד גם בקרבם; מבחינה זו השימוש בספרה '1' בהקשרנו הוא מוגבל, ונועד בעיקר לשם הנגדה למשוואה הראשונה). הדגם הראשון הוא פופולארי ומקובל יותר בדרך כלל; הוא משתקף ביצירות ספרות ואומנות, בזמר הפופולארי ("בלעדיי אני חצי בן אדם") ובסרטי קולנוע רבים, אולם לוינס דוחה אותו ורואה בו "רעיון רומאנטי שגוי" – הן מבחינת המצוי והן מבחינת הרצוי. שימו לב אפוא לנקודות הדמיון והשוני שבין לוינס ובין המיתוס של אריסטופנס – הן ביחס למצוי והן ביחס לרצוי. בדברים להלן נבקש להסביר בקצרה את מקומם של הדברים שלפנינו בתוך ההקשר הכללי יותר של הגותו של לוינס.

הנקודה המרכזית והמכרעת היא כי למרות שההקשר המיידי שלנו הוא זוגיות, יש להדגיש בקריאת דברי לוינס שאצלו, לחיבור של "1 + 1" ולמושג האחרות העובר בקטע כחוט השני, יש בראש ובראשונה משמעות **אתית (מוסרית)**, כללית.⁵ שימו לב גם לשמו של החיבור שממנו לקוח הקטע שלפנינו – "**אתיקה והאינסופי**". אצל לוינס, האתיקה היא "הפילוסופיה הראשונה", והיא קשורה בראש ובראשונה במעמדו של 'האחר'. הגותו של לוינס בכללה יוצאת כנגד המגמה המרכזית בפילוסופיה ובמדע, אשר מעצם טבעם ושאיפתם להבין את העולם ואת האדם מנסים להעלים את האחרות, את מה שחומק כביכול מידיעה ומהבנה. האתיקה אצל לוינס קשורה בראש ובראשונה בהכרה בקיומו של האחר שאינו ניתן להעלמה ולביטול, והיא גם המפתח לכל מטאפיזיקה ותיאולוגיה. לוינס אף ראה ביהדות נדבך מרכזי לתפישתו הפילוסופית המוסרית, בעיקר ביחס לסוגיית האחריות לאחר, ובדרך זו פירש מקורות יהודיים רבים – במקרא ובתלמוד.⁶ להלן נרחיב מעט על תפיסתו כרקע חשוב להבנת הקטע שלפנינו במלואו.⁷

בדרך כלל מקובל לראות באַרוס (ובאַרוטיקה) שדה מובחן (ולעתים אפילו קצת מנוגד) מזה של האתיקה. "האהבה מקלקלת את השורה" – ויוצרת כביכול מרחב שיש בו שחרור ופורקן מכללים וגבולות מוסריים וחברתיים. אולם לפי לוינס, טעות היא לראות את הזוגיות רק דרך הפריזמה של יחסים בין המינים (או יחסים שהצד המיני מרכזי

⁵ ראו גם את דברי הרקע הכלליים שבמושג על לוינס בעמ' 100, המתייחסים בקצרה לתפיסתו הפילוסופית המיוחדת של לוינס ביחס לאחרות. כאמור, הרחבה – להלן.

⁶ בהשראת הגותו של לוינס יצר מוזיקאי הרוק ברי סחרוף את אלבומו החמישי (2001) '**האחר**', ובתוכו שיר הנושא: "**האחר**" המבוסס במישרין על מושגי מפתח בהגותו, כמו "הפנים", "האחר שלא ידעת". וראו עוד להלן.

⁷ בהקשר זה אפשר להזכיר לתלמידים את דברי המשנה שוודאי למדו בעבר ממסכת **סנהדרין** (ד,ה): "לְפִיכֶם נִבְרָא אָדָם יְחִידִי ... וְלִהְיֶיךָ גְדֻלְתוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ פְּמָה מִטְּבֻעוֹת בְּחוֹתֶם אָחָד, וְכֵן דּוֹמִין זֶה לָזֶה; וּמִלֶּךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא טֹבֵעַ כֹּל הָאָדָם בְּחוֹתֵמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אָחָד מֵהֶן דּוֹמֵה לְחֶבְרוֹ. לְפִיכֶם כֹּל אָחָד וְאָחָד חָיֵב לוֹמֵר: בְּשִׁבְלֵי נִבְרָא הָעוֹלָם." החזרה אל סיפור בריאת האדם מובילה את חז"ל להדגיש במקביל שני עקרונות או ערכים, שעשויים להיתפס כמנוגדים זה לזה: מחד גיסא, "כֵּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה", ומאידך גיסא – "אֵין אָחָד מֵהֶן דּוֹמֵה לְחֶבְרוֹ". מהו אפוא הבסיס של האתיקה – הדמיון או השונות שבין בני אדם? לפי לוינס, בשונה מרוב הפילוסופים, היחס האתי כלפי האחר אינו צריך להתבסס רק על הנחת הדמיון והשוויון ביניהם (מכוח התפיסה ש"כולם נבראו בצלם אלהים"), אלא במידה רבה על ההכרה בשוני שביניהם. אלא ששוני זה אינו מנוגד לתפיסת השוויון אלא מעצים אותה, כחלק בלתינפרד מתפיסת "צלם אלהים" עצמה. הכרה זו בשונות כערך נקשרת במשנה אל גדולת האל המתבטאת בדיוק ביכולתו המופלאה ליצור שוב ושוב בני אדם שווים-שוניים. וזהו גם "הצד המרשים באהבה", לפי לוינס בקטע שלפנינו: האהבה מתוך האחרות, הקרבה למרות המרחק.

בהם). בעיני לוינס, המפגש בין גבר ואישה (או בין אוהבים בני אותו מין) הוא **קודם כול מפגש** בין שני בני אדם, במנותק משאלות המגדר והמין שלהם. לפני או מעבר למשיכה המינית (שעשויה להתפתח) בין השניים לוינס מזהה את היחס האנושי והמוסרי שנולד ביניהם, בעצם היותם שניים שונים זה מזה – 'אֶחָרִים' זה לזה.

נראה כי כדי לנטרל בדיון זה את הממד המיני/מגדרי ולהדגיש את הממד האתי שבמפגש, לוינס משתמש שוב ושוב במושג הפילוסופי "הֶוְיָה" (או: הֵיִוֵת) – (בעקבות המסורת הפנומנולוגית של הוסרל והיידגר, שממנה הושפע לוינס רבות) – כדי לציין את הקיום האנושי הדינמי, באשר הוא: 'הויה גברית' או 'הויה נשית' או 'הויות' בכלל.⁸ קיום אנושי שהוא מעבר לכל תיוג או אפיון הגיוני, מדעי או כמותי. כעת אפשר לגשת אל דבריו בחלקו הראשון של הקטע שהובא בספר הלימוד:

"בְּאֵרוֹס עוֹלָה וּמִתְרוֹמֶמֶת אַחֲרוֹת בְּקֶרֶב הַהוֹיּוֹת אַחֲרוֹת, שאינה מצטמצמת בהבדל הגיוני או מספרי [...] הַהוֹיָה הַנְּשִׁית היא אחרת בשביל הַהוֹיָה זְכָרִית, לא רק מִחֲמַת טְבֵּעָה הַשּׁוֹנָה, אלא גם מפני שבמובן מה האַחֲרוֹת היא טְבֵּעָה. [...]

את הנשי תיארתי ... כְּאַחַר מִתּוֹךְ עֲצֻמוֹ, הַהוֹוָה אוֹמֵר – כּמִקּוּרוֹ שֶׁל מוֹשֵׁג הַאֲחֲרוֹת גּוֹפֵן. [...]

אין האַחֲרוֹת והשניות נעלמות ביחס האהבה – בניגוד מובהק ל[פעולת ה]יִדְעִיָה, שהיא בחזקת דיכוי של האַחֲרוֹת ..."

לְוִיִּנס, שֵׁם, עִמ' 57 בדילוגים

נתייחס כאן לשתי נקודות חשובות העולות בקטע זה.

ראשית, נפתח מהמשפט המסיים: "אין האַחֲרוֹת והשניות נעלמות ביחס **האהבה** – בניגוד מובהק ל[פעולת ה]יִדְעִיָה, שהיא בחזקת דיכוי של האַחֲרוֹת." לוינס מעמיד כאן – זה כנגד זה – שני סוגי יחס (ופעולה) אפשריים של אדם אחד לאחר. יחס אחד מיוצג על ידי **הידיעה**, והשני – על ידי **האהבה**.

בידיעה – האדם יודע את הידוע על ידי הכלתו והטמעתו בקרבו. מתי אני "יודע" משהו באמת (למשל נושא לימודי כלשהו)? כאשר הוא הפך לחלק בלתי נפרד ממני, כביכול הוא עכשיו חלק מזהותי. "לדעת" באופן זה אדם אחר פירושו למעשה לבטל ולדכא – כלשון לוינס – את האַחֲרוֹת שלו, להטמיע אותו בקרבי, כאילו ללא שְׁיוּר. ואכן, יש מי שתופסים אהבה מיטבית כ"ידיעה", כלומר כהיטמעות האחד במשנהו, או כהתמזגות הדדית של האוהבים. (זו כאמור התפיסה שלוינס מזהה בתרבות המערבית (ובמיתוס של אריסטופנס) בהמשך הקטע, שהוצג כבר לעיל).

לעומת זאת, לפי לוינס, "**לאהוב**" משמעו בדיוק ההיפך מכך: לא "לדעת" (או להתיימר לדעת) את זולתך, אלא אדרבה: "לא לדעת", לסגת מן הידיעה, לפנות מקום לזולת כאחר, כמי שאינו ברידיעה, וש'חומק תדיר" ממנה. להתיימר 'לדעת' במקרה זה שקול אצל לוינס ל"רצח", לשלילת האנושיות מן האדם, ולהפיכתו לאובייקט. אם לדעת משהו בכלל, הרי זה (כמו אצל סוקרטס) 'לדעת שאיני יודע' – ולא אוכל לעולם לדעת – את זולתי. זו נקודה מכרעת בהבנת דברי לוינס כאן והקשרם בתוך תפיסתו הפילוסופית הכללית ביחס למושג האחרות.⁹

⁸ על מושג הַהוֹיָה אומר לוינס מוקדם יותר באותו חיבור: "אנשים רגילים לדבר על המילה 'הויות' (או: ישות) כאילו היא שם עצם, אף על פי שהיא פועל במובהק ... היידגר הוא שגילה לנו את היפועליות של המילה ההיא ... את ההתרחשות של 'היות' ... ("אתיקה והאינסופי", עמ' 44-43). כלומר – ההוויה כהתרחשות מתמדת ולא כנתון קבוע וסטטי. לפי היידגר, ההיסטוריה היא זירת ההתרחשות של 'ההוויה', והיא מתחוללת מתוך יחס האדם (שהוא בלשונו של היידגר – 'היות-שם' = בגרמנית: Dasein) אליה. כמובן, אין צורך להיכנס בכיתה לעובי הקורה בעניין זה.

⁹ בהגותו של לוינס כידוע הדברים הללו נקשרים אל ה"פנים", ובכך עוסק הפרק השביעי בספר "אתיקה והאינסופי". "הגישה אל הפנים היא אתית מעיקרה." – את הפנים אי אפשר לדעת באמת. הן גלויות וחשופות ובה בעת – מסתירות את המסתורין שבהן ומעבר להן; הן חומקות מן המבט המבקש לתפוס ולדעת עד תום. "ייחודן של הפנים נעוץ במה שאיני יכול להצטמצם לכדי תפיסה" ("אתיקה והאינסופי", עמ' 67). דימוי הפנים עשוי להעמיק גם את ההבנה האתית של הפיצול שבסיפור הבריאה ("דורפרופין בראוי"), אך אין צורך להרחיב על כך כאן. וראו להלן את ההמלצה לצפייה בסרט "האל הנעדר", שבשתי הדקות הראשונות שלו מביא מדברי לוינס בקולו על נושא "הפנים".

בכיתה מומלץ לערוך את ההשוואה בין שני המושגים שלעיל (ידיעה ואהבה) בטבלה, זה מול זה, ולהתייחס לקריטריונים שונים של השוואה (מי במרכז? מה טיב היחס בין השניים? כיצד ובאילו תחומים הוא בא לידי ביטוי מעשי? אילו מלים מבטאות אותו? וכד')

שנית, וכאן נשוב אל פתיחת הקטע, עולה כאן בפירוש כי לוינס כאמור מבין את הארוס בראש ובראשונה כיחס אתי של אחרות: "בארוס עולה ומתרוממת אחרות בקרב הנויות אחרות". האחרות בין השניים – זכר ונקבה – משמשת עבורו דגם לכל אחרות באשר היא, שכן (לפחות בעולם הפיזי) זהו לדעתו ההבדל הגדול והעמוק ביותר שאפשר לזהות בין בני אדם – ברמה הפיזית והנפשית כאחד. כל הבדל אחר בין בני ובנות אדם (חשבו למשל על הבדלים אתניים, דתיים ולאומיים, מעמדיים-כלכליים, תכונות אופי, תחומי עיסוק ותחביב וכו') מתגמד לדעתו לעומת ההבדל שבין המינים. ההבדל אינו רק זה הטבעי (הביולוגי) אלא "שבמוברמה האחרות היא טבעה" של ההווה הנשית לזו הגברית (ולהיפך) – "מקורו של מושג האחרות גופו". קדימות האתי מאפשרת לוינס לגעת גם בהבדלים שבין המינים בראש ובראשונה כסוגיה אתית של אחרות.

לקביעות אלו של לוינס משמעויות מרחיקות לכת, והן עשויות כמובן לעורר מחלוקת (מצד גברים ונשים כאחד). דיונים מסוג זה הם כיום בעיקר בתחום לימודי מגדר, המתרחבים יותר ויותר בעשורים האחרונים. חשוב לציין כי גם אם לא נסכים לגמרי לקביעות אלו, הן מהוות חידוש חשוב ולא מובן-מאליו בשיח על היחסים בין המינים. בעבר האישה נטמעה כליל בדמותו של האיש – במבנה החברתי והכלכלי, בפוליטיקה ובשפה. חשבו לדוגמה אפילו על המילה העברית המשמשת רבים עד היום, "בְּעָל" (כביכול הוא הבעלים של האישה)¹⁰. ההכרה בקיומה (ובזכות קיומה) העצמאי של האישה (שאינה ניתנת להטמעה ולהתבטלות באיש), הוא מסממני החשיבה הפמיניסטית המודרנית, והוא לכאורה גם נקודת המוצא האתית של הדיון בקטע שלפנינו.¹¹

בהעמקה נוספת – שאינה הכרחית כאן אך כדאי לרמוז אליה, תוך התייחסות חוזרת למלה השנייה בשם החיבור "אתיקה והאינסופי" – המשוואה השנייה נוסח לוינס שהצגנו לעיל היא מורכבת אף יותר:

1 + 1 = אינסוף (אפשר לכתוב על הלוח את סימן ה-8 השוכב).

דרך המפגש עם הזולת (לא רק בן או בת הזוג אלא כל 'אחר') אדם נפגש כביכול עם אלהים, **האינסוף**, "האחר המוחלט", שחורג מעבר לכל הגדרה, אפיון וכימות. וגם אותו אין לדעת באמת. לזה הוא גם מרמז בקטע לפנינו במלים "זהו יחס עם מה שהוא חומק תדיר", כלומר – חומק מהשגה, שליטה והבנה ממצה, בבחינת "יִפְגֵּי לֹא יֵרְאוּ" (שמות לג, 23) ו"לֹךְ דְּמָה תְהִלָּה" (תהילים סה, 2).

סרט: האל הנעדר - עמנואל לוינס וההומניזם של האדם האחר (תחקיר ובימוי: יורם רון, 2014):

<https://www.youtube.com/watch?v=8BsbY8si8DE>

¹⁰ מודעות זו למשמעות המילה עולה בצורה חריפה בנבואת הושע המנבא על אחרית הימים (במשל מחיי הזוגיות ליחסי האל וישראל): "הִקְיָה בַיּוֹם הַהוּא נָאֵם ה' תִּקְרָאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרָאִי לִי עוֹד בְּעָלִי" (הושע ב, 18). וכפי שפירש רש"י שם: "תעבדוני מאהבה ולא מיראה; 'איש' לשון אישות וחיבת נעורים. 'בעלי' - לשון אדנות ומרָא ..."

¹¹ באופן מפתיע – לוינס מוצא הד לתפיסתו זו גם במקרא ובמדרש. בעניין זה תוכלו לקרא עוד בקטע אחר מדברי לוינס, שהובא בספר הלימוד (להלן בעמ' 136-137) תחת הכותרת "המיני טפל לאנושי". בקריאתו התלמודית למדרש הז"ל "דורפרופין ברא הקב"ה את אדם הראשון" (מדרש זה הובא בספר הלימוד גם לעיל בעמ' 92, כאחד הפתרונות לסתירה בין פרקים א' ו' בבראשית) מזהה לוינס את קדימותו של האתי גם בבראיה. דורפרופיות האדם הנברא (בטרם פוצל) מתפרשת לפי לוינס כשניות באדם שעדיין אינה במישור המשיכה המינית. "הפיצול בין הנשי לגברי אינו הפיצול הראשוני". בזה יוצא לוינס נגד העמדת המיניות כמרכז האדם (נוסח פרויד), וממילא – כנגד תפיסות של שחרור מיני (אשר לדעתו הורס בתוך כך את מסגרת המשפחה) כאילו בו גם יבוא 'שחרור אמיתי' לאדם.

הסרט בנוי כמסה קולנועית שמורכבת מראיונות עומק עם הוגים מובילים מישראל ומצרפת, ומחומרי ארכיון המחדדים את הקשר בין השפה המושגית של הפילוסופיה לבין התפיסה הויזואלית שלנו והמציאות בה אנו חיים.
מומלץ במיוחד להקרין את שתי הדקות הראשונות בסרט, שבהן נשמע קולו של לוינס (צרפתית ותרגום לעברית) על רקע צילומים שונים, ביניהם של לוינס עצמו מדבר, על נושא 'הפנים'. תזמון: 10: 00-3: 00: 1.

הצעות אחדות לדין בכיתה (נוסף לשאלות ההבנה והדיון שבספר):

1. ניתן להקשות על לוינס: היכן עובר הגבול שבו כבר אין זוגיות אלא נפרדות. בכל דיון תיאורטי חובתנו כמורים לעבור למשמעותו של הרעיון בפועל. זהו כלל אורייני (וקיומי) ראשון במעלה. כל רעיון שנשמע יפה "על הנייר" – אם לא נדמיין אותו בפועל, לא נוכל לזהות את הקשיים והכשלים בו, ומנגד, בלי הניסיון לדמיין יישום של רעיון - בפועל, אנחנו עלולים להחמיץ רעיונות טובים.
נסה אפוא לדמיין (או להציע מניסיונו) מקרה שבו הרעיון היפה של לוינס עומד במבחן המציאות. לדוגמה, אם המשפחה מתקבלת לפוסט־דוק באוניברסיטת ברקלי. כדי לממש את יכולותיה המחקריות עליה לחיות בקליפורניה במשך ארבע שנים. לוינס בוודאי יאמר שיש לתמוך בה ולאפשר לה זאת. האם על בן הזוג לפרוש מעבודתו בישראל ולסוע איתה יחד עם הילדים שבגיל תיכון? האם בכך יבטל הוא את עצמו? או אולי מוצאים את האיזון בתקופות שונות – לפעמים האם מוותרת על התקדמות בקריירה למען בן הזוג ולפעמים להיפך? מהו האיזון הנכון בין שיתוף וניתור הדדי ובין אחרות וניתור הפוך? בין מיתוס ההתמזגות (וגם "בראשית רבה") ללוינס? ואפשר להקיש משאלה זו גם לשאלת היחס בין הורים וילדים (שאיפה היא העסיקה את לוינס בכתביו). לסיכום נקודה זו אפשר לתת לתלמידים משימה:
♥ תארו יום בחיי זוג או משפחה, שמנסה לחיות את האיזון הזה, בין התפיסות והמקורות השונים. באיזה אופן תבואנה לידי ביטוי במהלך היום כל אחת מתפיסות הזוגיות בפרק?
2. האם לתפיסתו של לוינס יש גם השלכה על שאלת ההתאמה בין בני זוג? יש גישות שלפיהן, ככל שהדמיון הפסיכולוגי (וגם הסוציו־אקונומי ועוד) בין השניים גבוה יותר, כך עולה הסיכוי ליצירת מערכת יחסים טובה לטווח הארוך ויורד החשש לפרידות והתפרקות מכאיבות. מה לדעתכם עולה מהשקפת לוינס ביחס לשאלה זו? במה היא שונה מתפיסת ההתמזגות, ומה דעתכם ביחס אליה?
3. כפי שצינו לעיל, קביעתו של לוינס כי ההווה הנשית היא התגלמות האחרות עבור ההווה הגברית (ולהיפך) – עשויה לעורר דיון ומחלוקת. עד כמה אכן מדובר בהוויות 'אחרות' ושונות כל כך זו מזו, ומדוע? מה תומך בכך, ועל איזה רקע יש להבין קביעה זו? אילו משמעויות אתיות ומעשיות יש לדעתכם לקביעה כזו בחיי היום־יום שלכם (ולא רק בהקשר לאהבה וזוגיות)?
4. אפשר לתהות גם על משמעות העמדת הזוגיות על האתיקה ועל יחסי האחרות תחילה. האם צורת הסתכלות זו מתייחסת לרצוי בעיני לוינס, או למצוי? עד כמה ובאיזה אופן עשויה הסתכלות זו להשפיע על הבנת תהליך היווצרות הזוגיות ועל התנהלותה בפועל? מה היתרונות והרווחים של צורת הסתכלות זו, ומהם מגבלותיה וחסרונותיה? האם היחס האתי בין בני הזוג נמצא בבסיס הקשר ביניהם, מן הרגע הראשון, או שהוא מתפתח והולך רק בהמשכו, אחרי משיכה שהיא מינית בעיקרה? גם אם נראה לנו כי למשיכה המינית (במודע ושלא־במודע) יש מקום מרכזי בהתקרבות בין שניים, לוינס טוען כי באותה התקרבות עצמה חבוי גם היחס האתי בין השניים כ'אחרים' זה לזה בכל המובנים האפשריים.

5. פעילות מעניינת עשויה להיות איתור יצירות מסוגים שונים על פני הרצף שבין מיתוס ההתמזגות של אריסטופנס ותפיסת האחרות של לוינס. אפשר להתחיל ביצירות שיש בספר הלימוד עצמו (שירים ופזמונים, ציורים, פסלים, וכן קטעי הגות וסיפור אחרים וכו'), וכן לבקש מהתלמידים להביא דוגמאות משלהם (כולל התייחסות לפזמונים פופולאריים, ספרים שקראו, סרטי קולנוע וכד').

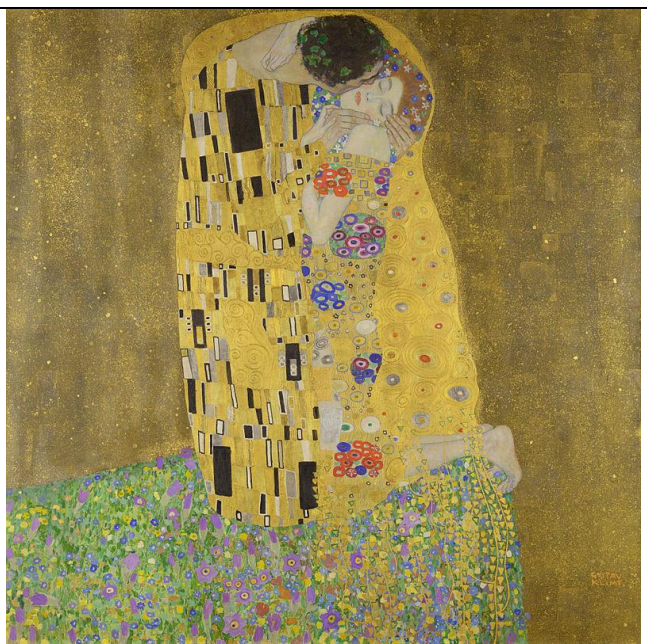
♥ תוכלו לבקש מהתלמידים לבחור יצירות אומנות בספר הלימוד המציגות חיבורים בין בני זוג (למשל: עמ' 29, 82, 93, 94, 99, 100, 138, 177 ועוד), להשוות ביניהן ולבחון כיצד הן מבטאות את התפיסות השונות של האהבה.

♥ אפשר גם **לפתוח** את הנושא שלפנינו בהתבוננות ובהשוואה בין יצירות אומנות אחדות, **לפני** העיון במקורות. התייחסו למשל לשני הפסלים המובאים סביב המקורות של אפלטון ולוינס, בעמ' 99-100, ולהבדלים ביניהם כפתיח לקריאת הטקסטים;

כדי לסבר את העין, לפניכם שלוש יצירות נודעות, הנושאות כולן את השם "הנשיקה", ונבדלות זו מזו בסגנון היצירה מבחינה אומנותית (חומר, צורה, טכניקה וכו') וגם במשמעויות הרעיוניות העולות ממנה ביחס לנושא שלנו. (תוכלו לחבר התבוננות זו גם ללימוד הפסוק הפותח משיר השירים: 'יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ, וְהַדִּיּוֹן בּוֹ בַעֲמִי 60 וְאֵילֶךְ בַּסֵּפֶר הַלִּימוּד).

"הנשיקה", **גוסטב קלימט**, שמן על בד, 1907-1908
(מוזיאון קלימט בווינה)
(עמ' 82 בספר)

על היצירה וסרטונים עליה ראו באתר eureka

"הנשיקה", אוגוסט רודן, אבן, (חצר מוזיאון רודן, פריס)
(עמ' 29 בספר)

(הפסל נוצר בעקבות סיפור של אהבה אסורה מן המאה ה-13, שהסתיימה בטרגדיה).

"הנשיקה", האומן הצרפתי יליד רומניה, קונסטנטין ברנקוזי, אבן, 1907-8, נוצר בתגובה ל"נשיקה" של רודן. (קיים במספר גרסאות. הראשונה באוסף המוזיאון לאמנויות בקראיובה, רומניה)
(עמ' 177 בספר)
[קראו עוד בוויקיפדיה](#) ובעמלנט

